

עקב ג *

(וואס דאס זיינען זייער דינע שפענד-
לעך) הרי אלו שלו, ובכשיל (וואס איז
מיט א „קרדום ומפיל שפאין גסין“¹) של
בעה"ב, און די משנה איז מסיים „ואם
הי עושה אצל בעה"ב אף נסורת“
(אפילו דק דק היוצא מתחת המקדח
שהוא דק מאד)² של בעל הבית. און
די גמרא שטעלט זיך אויף דעם און
ברענגט א ברייתא: „ת"ר מסתתי אבנים
אין בהם משום גזל“ —

אויף דער ברייתא שטעלט זיך דער
רבי מהר"ש (אין א רשימה קצרה³, ביי
א סיום אויף מס' ב"ק) און פרעגט (אויפן
דין „מסתתי אבנים אין בהם משום גזל“)
ו"ל: „וצ"ל א"כ מה א"ל הקב"ה למשה
פסל לך מאחר שאין בהם משום גזל ופי'
מפני שהם הפקר ואינם שייכים
להבעלים והאומן קרוב יותר לזה וא"כ
למה צ"ל פסל לך, און ער ענטפערט
„אך שם⁴ סנפירין⁵ וכאן אמר אבנים

א. פון דעם וואס דער אויבערשטער
האט געזאגט צו משה'ן¹ (ביי די לוחות
שניים)² „ספול לך שני לוחות אבנים
כראשונים“ לערנט אפ די גמרא³, אז
„פסולתן שלך יהא“.

אין דער משנה בסיום מס' ב"ק⁴ ווערן
געבראכט די דינים פון אן ארבעטער
וואס טוט א געוויסע מלאכה פארן
בעה"ב און ס'איז דא אפפאל פון דער
זאך אין וועלכער ער ארבעט — צי דאס
איז זיינע אדער דאס געהערט דעם
בעה"ב: זאגט די משנה „מוכין שהכובס
מוציא הרי אלו שלו ושהסורק מוציא
הרי אלו של בעה"ב“:

[ווייל דאס וואס א וועשער איז גורם
עס זאל ארויספאלן פון א בגד דורך
וואשען איז א קלייניקייט אויף וואס דער
בעה"ב איז ניט מקפיד, דעריבער בא-
לאנגט עס צום כובס: אבער דאס וואס
דער וואס „קעמט“ איז מוציא דורך
קעמען באלאנגט עס צום בעה"ב, ווייל
„דבר חשוב הוא ולא מחיל“⁵].

ווייטער ברענגט די משנה אנדערע
פאלן, ווען דאס איז שלו און ווען עס איז
של בעה"ב: „מה שהחרש מוציא במעצד

(6) כן נעתק בפרש"י במשנה. ועד"ז הוא במשנה
שבירושלמי „הנסורת“ ובדפוסי משניות „הנסרות“
(ואיז אחר הרי"ש). וכן הוא בכ"מ — ראה דקדוקי
סופרים. וראה שני נוסחאות למשניות.

(7) נדפס בסוף ספר תולדות אדמיר מהר"ש
(קה"ת תשי"ז) הועתק מגוף כתיב כ"כ אדמיר
מוהר"ב נ"ע.

(8) כ"ה בפי הרא"ש נדרים שם. תנחומא שם.
פדר"א פמ"ו. וכ"ה דעת רבי חנין בויקרא וקה"ר שם.
ירושלמי שם (מחצב של אבנים טובות ומרגליות).
וכן פרש"י תשא לך, א. בירושלמי שם (דעת ר' חנין)
לא נאמר שנתעשר מפסולתן של לוחות (ראה בפני
משה ותקליון חדתין לירושלמי). וראה הגי' בעי
שקלים שם. פי' עץ יוסף שם. ולהעיר מהל' בקה"ר
שם פי"ט ופי' „פסילתן תהא לך“.

(9) כ"ה בהרשימה. וכ"ה בראש בעי' (ובאה"ת
תשא ע' ב"נח) מפרש"י (י) נדרים שם. וכ"ה

(*) וסיום מס' ב"ק.

(1) תשא לך, א. פרשתנו ויד, א.

(2) תורה שבכתב (או במקום ששייך לתושב"כ)

לוחות בכ"מ לשון זכר (פרשתנו שם. תשא שם.
ועוד) משא"כ בש"ס וכו'. וראה חולין קל"ו, ב.

ולהעיר ג"כ מתוד"ה שתי (מנחות צד, א).

(3) נדרים לה, א. ועד"ז בתנחומא פרשתנו ט.
תשא כט. ירושלמי שקלים פ"ה ה"ב. שמרר פמ"ו, ב.
ויקרא פ"ב, ב. קה"ר פי"ט, יא. וספ"י. וראה לקמן
בפנים.

(4) קיט, סע"א.

(5) פרש"י במשנה שם.

(*) לכאורה הוא טה"ד וצ"ל: פי' הרא"ש.

סתם אבל שם ה' אבן טובה.

ואעל ההרה ושני לוחות בידי¹⁴ (ועד¹⁵)
איו עס אין פרשת תשא¹⁶):

און לויט דער דיעה אז די חציבה (און פסילתן) פון די לוחות האט משה גע- טאן למעלה, דארף מען דאך ניט אג- קומען צום תירוץ אז ווייל דאס איז גע- ווען סנפירין דעריבער האט דער אויבערשטער געדארפט זאגן, פסל לך¹⁶ — ווארום דער דין איז דאך (ווי געבראכט פריער פון דער משנה) אז „אם ה' עושה אצל בעה"ב" באלאנגט עס בכל אופן צום בעה"ב;

ד.ה. אז אפילו ווען עס וואלטן גע- ווען „אבנים סתם", ניט קיין סנפירין, וויבאלד משה האט דאס געטאן למעלה „אצל בעה"ב" — הקביה, דארף מען האבן דעם היתר פון „פסל לך" אז „פסולתן שלך" (ווייל לולא זאת, איז דער דין אז „הרי אלו של בעה"ב").

ב. אין דער רשימה הנ"ל איז ער ממשיך, אז רשב"ץ האט געפרעגט „לגבי למעלה אינו תופס מקום אפילו אבן טוב" און דער רבי מהר"ש האט געענט- פערט „הרי עשאן למטה, דבאותן של מעלה לא ה' פסולת"¹⁷, ובמילא פאלט

ולכאורה, דער ביאור פון רבי'ן מהר"ש — אז ביי די „פסולתן" פון די לוחות דארף מען אנקומען צום אנזאג (ערלויבניש) פון „פסל לך" דערפאר ווייל זיי זיינען געווען פון „סנפירין" — איז תלוי, אין די צוויי דיעות אין מדרש¹⁸: „רב לוי ורבי יוחנן אומר¹¹ מהיכן פסלן אחד אומר מתחת כסא הכבוד פסלן, ואחד אומר מתוך אהלו, ברא לו מחצב ומשם חצב שני לוחות אבנים ונטל את הפסולת ומשם העשיר שהיו של סנפירין" — לויט דער ער- שטער דיעה זיינען די לוחות געווען מלמעלה, און לויט דער צווייטער דיעה איז די חציבה געווען למטה¹² [ווי ס'איז אויך משמע פון פשטות הכתובים בפרשתנו, אז דער ציווי איז געווען „פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים" און נאכדעם — „ועלה אלי ההרה" און אזוי איז אויך דער סדר אין פסוק ביים קיום הציווי¹³ „ואעש ארון עצי שיטים ואפסול שני לוחות אבנים כראשונים

במהר"א שבעי שם (ב' פעמים).

בפרדריא, ויקר ורשי שבהערה הקדמת — סנפירין; בקה"ר¹¹, תנחומא ופי' הראש (בגמרא) שבהערה הקדמת — סנפירין [בתיב' ואתחנן ד, ג' (ועד¹²) בתנחומא תשא כו] — בנוגע ללוחות הראשונות — „סנפירין" (במ'). וכי' ככ"מ ראה ערוך השלם ערך סנפירין].

(10) תנחומא פרשתנו שם.

(11) כ"ה בתנחומא לפנינו ואולי צ"ל „אומר" (אומרים), או שכל התיבה מיותרת.

(12) וראה דב"ר סוף פרשתנו. פרשי' תשא לד, א. פרשי' אבות פיה מ"ז. ולהעיר מאלשיך תשא לד, ד. דלוחות שניות נבראו בעש בין השמשות. וראה רד"ל לפרדריא שם אות כז.

(13) ירד, ג.

(14) ולכאורה ה' פסילתן בסוף מ' יום השניים בעת אמירת פסל לך, כפשטות הכתוב „בעת ההיא אמר ה' אלי כפרשי ראביע רמב"ן. ואפסול שני לוחות אבנים" (פסילתן להשוותן כו) ה' למטה ואח"כ, ואעל ההרה כו".

(15) לד, א"ב, ד.

(16) להעיר דלדיעה הא' בתנחומא שם, מתחת כסא הכבוד פסלן אין מפורש שה' של סנפירין. אבל גם את"ל דהתיבות, ומשם העשיר משה שהיו של סנפירין אינו סיום כל הענין (שייך לב' המ"ד) כ"א רק מדברי המ"ד, דמתוך אהלו ברא לו כו", הרי פשוט לכאורה דמה שחצב מתחת כסא הכבוד ה' אבנים טובות ביותר. וראה ספרי כהעלותך (יב), ג, רד"ל לפרדריא שם אות כג.

(17) להעיר דבתנחומא פרשתנו שם מקדים לפני ב' המ"ד „פסל לך שתהא הפסולת שלך. וא"כ צ"ל

(**) פ"י, ובפ"ט „של ספיר". וכי' בספרי בהעלותך (יב, ג), שהספיר של לוחות.

פאר איז „כל“²² דבר שהוא לשם האל-
הטוב שיהי' מן הנאה והטוב כו' וכן הוא
אומר כל חלב לה“^{22*} דאָרף דאָך
לכאורה אויסקומען אז אפילו ביי אבנים
סתם, וויבאלד אז עס איז „אצל בעה"ב“
— הקב"ה, איז הרי אלו של בעה"ב —
ווען עס איז ברשות בעה"ב קפיד בעה"ב
על הכל²³

(ואדרבא — וויבאלד אז כל מה שברא
הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד
לבטלה²⁴, איז לכאורה די קושיא להיפך:
דער אויבערשטער איז אויף אלעם
קפיד).

ג. לכאורה וואלט מען געקענט זאגן
אז ביי מסתתי אבנים איז ניטא דער דין
פון דער משנה „ואם הי' עושה אצל
בעה"ב אף הנסורת של בעה"ב“, והראי':
די ברייתא „מסתתי אבנים אין בהם
משום גזל“ ווערט געבראכט אין דער
גמרא ניט אויף דעם טייל פון דער
משנה וואו עס רעדט זיך וועגן די פרטי
דינים צי עס איז „שלך“ אדער „של
בעה"ב“, נאר אויף דעם סיום המשנה
„ואם הי' עושה אצל בעה"ב כו“²⁵;

פון דעם איז משמע, אז דאס וואס
„מסתתי אבנים אין בהם משום גזל“ איז

אויך אפ די שאלה הנ"ל ווייל ער איז ניט
געווען „עושה אצל בעה"ב“.

עס איז אבער נאך אלץ שווער,
ווארום אויך למטה — אומעטום — איז
עס דאך „אצל בעה"ב“ (הקב"ה), „מלא
כל הארץ כבודו“, ובלשון חז"ל (און
להלכה) „כל היכא דאית' בבי גזא
דרחמנא איתא“¹⁸ דכתיב לה' הארץ ומלו-
אה^{18*} איז אפילו אז „עשאן למטה“,
איז דער פסל פון די לוחות געווען „אצל
בעה"ב“¹⁹, איז דאך נויטיק דער היתר
מיוחד פון „פסל לך“ אויך ביי סתם
אבנים — טא וואס איז דער פירוש
פונעם רבי'ן מהר"ש'ס תירוץ?

און כאטש אז לאידך, אין דעם פאל
פון „בעה"ב“ — הקב"ה, איז ניט שייך
דער טעם פון „קפיד בעה"ב“ (אפילו
אשפאים דקים)²⁰ ווייל לגבי הקב"ה איז
דאך קיין זאך ניט תופס מקום און ס'איז
ניט שייך קיין קפיד (קיין חילוק ניט
צווישן אבנים טובות און סתם אבנים
(וכשאלת הרשב"ץ)) — איז אבער דא א
חילוק אויב „עשאן למטה“²¹, ווייל
למטה רעכנט מען זיך ווי די ענינים
(ודינים) זיינען מצד למטה, וואס דער-

דגם למד, מתחת כסא הכבוד פסלו, הפסולת נעשה
בגמר עשייתם למטה, כנ"ל הערה 14. ועצ"ע.

(18) וראה צפצפי הל' ערכיו פ"ז הי"ג (נעתק
בצ"פ בסוף ב"ק (במשנה)).

(18*) חולין קלט, א. וראה ר"ה ו, א.

(19) אבל י"ל דמכיון ד„השמים שמים לה' והארץ
נתן לבני אדם“ (תהלים קטו, טז) איז נדון כ„עושה
אצל בעל הבית“.

(20) סמ"ע חו"מ שניח סקיד. ועד"ז בתווי"ט
במשנה ב"ק שם. שו"ע אדה"ז הל' גזילה וגניבה
סכ"ב.

(21) להעיר מהסיום בגמרא שם, אתרא דקפדי
יש בהן משום גזל. ובתוספתא סוף ב"ק דאין משנין
ממנה המדינה (וראה לקמן בפנים. ובהערה 42).
ולהעיר מכמה ענינים שצריך לנהוג בהמקום שבא
לשם. ואכ"מ.

(22) רמב"ם סוף הל' איסורי המזבח. שו"ע יריד
סי' רמח ס"ח.

(22*) להעיר אשר ברמב"ם הל' איסורי מזבח שם
(וכן בשו"ע שם) כתב „הרוצה לזכות עצמו יכופ כו“
דע"פ המשמעות דקאי על כל הבא לאח"ז הרי זה
שצריך ליתן מן הנאה והטוב כו' כל חלב לה' הוא רק
מצד האדם. [ועד"ז נתבאר בלקו"ש חיי"ב ע' 130
בשו"ה הג' להערה 11 (ושם) — דבנוגע להקרבן
מצד עצמו דכתיב בו „מבחר נדריכם“ (אף שלכאורה
היינו נאה כו' חלב) מוכרח רק שיהי' לא כחוש וכעור
וכיו"ב, שלילת ביו"ן קדשים]. וראה לקו"ש חכ"ז ע'
8 ואל"ך.

(23) לשון התווי"ט שם.

(24) שבת עז, ב.

(25) ראה דקים שלכמה גי' ליתא.

שטייען אין דער ברייתא הנ"ל און ווי זיי
שטייען אין דער תוספתא:

אין דער ברייתא זיינען זיי איינגע-
טיילט, כנ"ל, אין צוויי פאלן און דינים:
„מסתתי אבנים אין בהם משום גזל
מפסגי אילנות מפסגי גפנים מנכשי היגי
מנכשי זרעים ועודרי ירקות בזמן
שבעה"ב מקפיד עליהם יש בהן משום
גזל אין בעל הבית מקפיד עליהן הרי
אלו שלו"; אין דער תוספתא שטייען זיי
אלע צוזאמען, אין איין פאל און דין:
„מסתתי אבנים מפסגי גפנים מנכשי
הגין מנכשי זרעים בזמן שבעל הבית
מקפיד עליהן אסורים משום גזל אין
בעל הבית מקפיד עליהן מותרין משום
גזל".

עס איז א פלוגתא צווישן זיי צי בא
מסתתי אבנים העלפט קפידת הבעה"ב
— וואס איז דער טעם הפלוגתא?
ולהעיר אז אין טור²⁶ (כאטש ער
ברענגט אויך דעם דין בא „מפסגי
אילנות" און „עודרי ירקות" וואס שטייט
בלוין אין דער ברייתא און ניט אין
תוספתא), זאגט ער אבער (כפי
התוספתא)²⁷ בא „מסתתי אבנים" איז
תלוי אין קפידת בעה"ב.

והביאור בזה: לויט דער ברייתא איז
דא אן אונטערשייד צווישן מסתתי
אבנים און די אנדערע פאלן — מפסגי
אילנות וכו' מנכשי זרעים, ווייל דער
אפפאל פון „מפסגי אילנות כו" האט
מער חשיבות ווי פון מסתתי אבנים; און
דעריבער איז דאס תלוי אין דער קפידת

ניט בלויז ווען דער פועל ארבעט ביי
זיך, נאר אויך „אם הי' עושה אצל
בעה"ב" (ווי די אנדערע פאלן אין דער
ברייתא „מפסגי אילנות מפסגי גפנים
כו" וואס די ארבעט איז דאך בפשטות
אין דעם כרם (רשות) פון בעה"ב, „אצל
בעה"ב").

ועפ"ז איז מובן בפשטות וואס דער
רבי מהר"ש זאגט, אז דאס וואס מ'האט
געדארפט אנקומען צו „פסל לך" איז
ווייל די לוחות זיינען געווען סנפירין,
ווארום ביי אבנים סתם איז קיין נפק"מ
ניט צי ס'איז ברשות פון פועל אדער אין
רשות פון בעה"ב, אלעמאל „אין בהם
משום גזל".

דאס איז אבער א דוחק, ווייל די
טברא צו מחלק זיין צווישן די ארבעט
וואס דער פועל טוט אצל בעה"ב אדער
ניט, איז אויך בא מסתתי אבנים — איז
פארוואס זאל בא מסתתי אבנים זיין
אנדערש (ובפרט אז לא אשתמיט שום
פוסק צו זאגן אז ביי מסתתי אבנים איז
ניטא דער דין אז „אם הי' עושה אצל
בעה"ב אף נסורת של בעה"ב").²⁸

נאכמער: אויך אין דער רשימה איז
ער מדייק „והאומן קרוב יותר לזה",
דלכאורה איז דער פירוש בזה, אז אויך
דאס וואס „מסתתי אבנים אין בהם
משום גזל" איז דוקא ווען דאס איז ניט
„אצל בעה"ב", ווארום אויב ס'רעדט זיך
אויך ברשות בעה"ב פאסט דאך ניט זאגן
„האומן קרוב יותר לזה".

ד. ויובן זה בהקדם לבאר החילוק
וואס מ'געפינט צווישן די דינים ווי זיי

²⁶ שם.

²⁷ ראה גם ישי' בטוף המס': אבל כמו
שכתבתי כתב הטור על פי התוספתא ועיקר.
אבל לכאורה י"ל שהטור כתב ע"פ הברייתא, וכפי
הג"י הובא בדק"ס כאן (אות ס') שליחא „אין בהם
משום גזל" אחר „מסתתי אבנים". וכ"מ בישי' כאן.

²⁸ אבל אין מזה הוכחה כ"כ, שהרי בפוסקים
רי"ף רא"ש (טוף ב"ק) רמב"ם (הל' גניבה ספ"ו)
שו"ע ח"מ (שם ס"ו) ואדמו"ר שם, לא הובאו בכלל
הדינים דסיוע הגמרא כאן. מלבד בטור ס"ס שנה.
וראה ישי' בסיום ב"ק, לקמן הערה 42.

ווייניקער ווי באַ „מפסגי אילנות“, ביי זיי דאַרף מען ניט אַנקומען צום היתר פון „אין בעה"ב מקפיד עליהן“, נאָר מצד פחיתות החשיבות זיינען זיי הפקר מצד עצמם, ד.ה. זיי האָבן ניט קיין חשיבות ושוויות ביי בני אדם זיינען זיי הפקר מאיליו וממילא^{32*} (און דעריבער אפילו ווען ס'איז דא אַ בעה"ב וואָס איז יע מקפיד איז בטלה דעתו, און ניט נאָר מצד ולגבי דעת כל בני אדם, נאָר ווייל ס'איז בעצם ניטאָ אויף דעם קיין בעל הבית/קייט מצד דער ניט חשיבות פון דער זאך)³³, ווי ס'איז מדויק אין דער רשימה: ופי' מפני שהם הפקר ואינם שייכים להבעלים.

בסגנון אחר קצת: אין פאַל פון מפסגי אילנות וכיו"ב, וואו עס איז תלוי אין הקפדת בעה"ב (אָדער אין מנהג (אנשי) המקום), איז דער גדר ההפקר (או

^{32*} להעיר מפירווי חמץ. שהם בטלים מאלהם ואין צריך לבטלם ולהפסידם שמאלהם הם הפקר שהרי אינם חשובים כלל בעיני בנאי (שו"ע אדה"ז סי' תל"ד סי', ממגיא שם סק"ה. וראה מגיא סי' תמד, סק"ז. סי' תס סק"ב).

³³ עפ"י אולי יש לפרש חילוק הלשונות בדמסתתי אבנים נאמר. אין בהם משום. גול' וב, מפסגי אילנות כו'. הרי אלו שלי', דאף שבפשוט משמע דבבבא האי לא מדובר דוקא בפועל, משא"כ בבבא הב' (ראה ישיש שם הדלשון „אין בהם משום גול' אין מדובר בפועל), הרי"ז גופא טעמא בעי. ועי' הגיל מוכן כי הלשון „אין בהם משום גול'“ מירוש שם הפקר ואינם שייכים לשום בנאי, כי גם מצד האומן הוא הפקר, משא"כ בבבא הב'. בסגנון אחר: במסתתי אבנים מתאר החפצא, „אין בהם משום גול', ובבבא הב' — בנוגע להגברא, הרי אלו שלי' (ראה לקמן בפנים).*

ועי' הגיל יש לקיים דיוק הגיל סיג (דבמסתתי אבנים אין בהם משום גול גם, אם הי' עושה אצל בעה"ב) כי החשיבות דפסולת מסתתי אבנים היא פחותה גם מהנסורת שהחרש מוציא במעצד. וראה לקמן הערה 42. והפי' בהרשימה, והאומן קרוב יותר לזה' ראה לקמן בפנים סיג.

בעה"ב: „בזמן שבעה"ב מקפיד עליהם יש בהן משום גזל אין בעה"ב מקפיד עליהן הרי אלו שלי' [אָדער אויב ס'איז אן אתרא דלא קפדי, אָז דער מנהג (אנשי) המדינה דאָרט איז ניט צו מקפיד זיין אויף דעם דבר מועט איז אפילו ווען אַ בעה"ב פרטי איז מקפיד — בטלה דעתו²⁸, ווייל דער דרך בני אדם אין דעם אָרט איז אָז לא קפדין²⁹.

וואָס אין דעם פאַל, ווען עס איז תלוי אין קפידת בעה"ב, און דער בעה"ב איז ניט מקפיד, זיינען דא צוויי סברות³⁰ פאַרוואָס די זאך איז מותר — אָדער ווייל זיין ניט מקפיד זיין איז כאילו ווי ער וואָלט מפקיר געווען, וואָס דעמאָלט דאַרף עס זיין הפקר לכל אדם, ניט נאָר צום פועל אָדער אן איש פרטי³¹; אָדער ס'איז ע"ד ווי אַ מתנה, וויבאַלד עס איז אַ דבר מועט, איז דער בעל הבית חונן ונותן צו יעדערן וואָס וועט דאָס נעמען, אפילו שלא מדעתו³².

אַבער, „מסתתי אבנים“ וואָס דער לשון הברייתא איז „אין בהם משום גזל“, איז די חשיבות פון די ברעקלעך אבנים

(28) בפרש"י שם במשנה בתחלתה כמה שהוכנס מוציא, והמקפיד לא הוי קפידה; ובשו"ע אדה"ז כתב (בחצ"ע), והמקפיד בטלה דעתו, בדברים שאין דרך בנאי להקפיד עליהם, וכן בסיום הסעיף, כל שאין דרכו להקפיד עליו (באותו מקום). וראה מאירי בסוף המשנה: ובין בדין משתנו כו'.

(29) כ"ה לכאורה פשוטו הפירוש בגמרא. והמ"מ (הל' גניבה שם ה"ח) כתב, ובגמרא בזמן שבעל הבית מקפיד פירוש שדרך אנשי המקום להקפיד. וצ"ע.

(30) שרית נובי' (מהדריק) אה"ע סנ"ט, ואבני מילואים סכ"ח סקמ"ט לענין המקדש בדבר שאין בעל הבית מקפיד — רמב"ם הלכות אשות ס"ה ה"ח. ושו"ע אה"ע סכ"ח סי"ז. (וראה שרית חת"ס אה"ע סי' פה. צפצ"ג לרמב"ם שם).

(31) דעת הנובי' שם. וראה טורי אבן מגילה ח, א ד"ה דריסת הרגל.

(32) אבני מילואים שם.

והולכין לקצוות כו"י³⁷, און בבל איז דעמאלט געווארן נאך מער מקום תורה. והנה — איפן פסוק³⁸, הבה נלבנה לבנים וגו' ותהי להם הלבנה לאבן זאגט רש"י, שאין אבנים בכבל שהוא בקעה. דעריבער איז אין בבל, וואו מ'האט ניט גענוצט קיין אבנים (זיי זיינען ניט גע- ווען מצוי), האבן די איבערגעבליבענע שטיקלעך אבנים (פון די אבנים וואס מ'האט דארטן ווען עס איז געבראכט) ניט געהאט קיין חשיבות, און דערפאר זאגט די ברייתא אז מסתמי אבנים אין בהם משום גזל, זיי זיינען הפקר בעצם (אין בבל), און המקפיד איז בטלה דעתו³⁹.

אין ארץ ישראל אבער, וואו אבנים זיינען א דבר המצוי, מ'נוצט זיי אויף בנין און שאר תשמישים, ואדרבה, נשתבחה ארץ ישראל אז זי איז, ארץ אשר אבני ברזל⁴⁰, האבן אויך די שטיקלעך אבנים א חשיבות, בדוגמת מפסגי גפנים כו', און דערפאר איז איסורן והיתרן⁴¹ תלוי אין קפידת בעל הבית⁴².

(37) לשון הרמב"ם בהקדמתו לספר יד החזקה.

(38) נח יא, ג.

(39) להעיר מקדושים (יב, א) חיישין שמא שוה פרוטה במדי. אבל נוסף שהמדובר שם בנוגע לקדושי אשה כו' (ולהעיר מפרשה לטור אה"ע שם סקמ"ב (והוצא בנו"כ שם) שפי' כן דברי הרמב"ם הנ"ל במקדש בדבר שאינו מקפיד), לכאורה אינו שייך לנדודת במסתמי אבנים. וראה ר"ן ורא"ש (ועוד) קדושים שם. ושם, דאין למנון אלא מקומו ושעתו. וראה שו"ת חת"ס שם, ועוד. ועצ"ע.

(40) פרשתנו ה, ט. וראה רמב"ן שם מתרגום ירושלמי.

(41) להעיר גם משניו הלשונות: בברייתא, מסתמי אבנים אין בהם משום גזל — ובתוספתא, כש.אין בעיה מקפיד עליהן מותרין משום גזל. אבל בטור (וכן ב"ש"ש) שם, אין בהם משום גזל (אף שלפניו, בזמן שבע"ה מקפיד עליהן כו', אסורין משום גזל' כבתוספתא).

(42) וי"ל שזהו גם החילוק דסיום התוספתא

מתנה) מצד דעם גברא, אבער די זאך מצ"ע האט א געוויסע חשיבות; משא"כ דער דין אין בהם משום גזל בא מסתמי אבנים (ועד"ז בא כשות וחז"ל), איז עס הפקר מצד דער חפצא.

ה. עפ"ז יש לומר, אז דאס איז דער טעם הפלוגתא צווישן דער ברייתא און דער תוספתא וואס זאגט אז מסתמי אבנים זיינען תלוי אין קפידת בעה"ב. ובהקדם:

דער חילוק כללי צווישן ברייתא און תוספתא, ווי סאיז מבואר במפרשי כללי הש"ס³⁴ איז, אז, תוספתא היא שנתוספה על המשנה לפיכך אינה כתובה לא בלשון תניא ולא בלשון תנו רבנן כו' שהתוספתות הם שסדר רבי חייא בפני רבי והי' אומר לו כתוב כך וכך והיינו דאמרינן רבי לא שנאה ר' חייא מנין לו, וברייתות הם משניות שנאמר שלא מדעת רבי חוץ ממדרשו כו'. וכך חברו רבי חייא ור"א וחכמים אחרים, ברייתות ר"ל לשון ברא חוץ שנאמרו חוץ למדרשו של רבי³⁵.

עפ"ז קומט אויס, אז די תוספתא וואס סידר ר' חייא בפני רבי איז געזאגט גע- ווארן אין ארץ ישראל (וואו ישיבת רבי איז געווען), משא"כ די ברייתות וואס איז, חוץ למדרשו של רבי, קען זיין אז דאס איז געלערנט געווארן בכבל (ובפרט אז ר' חייא איז געקומען פון בבל³⁶), ובכלל איז מסתבר אז די ברייתות האבן מער שייכות צו בבל, ווארום בימי רבי איז, ישראל מתגלגלין

(34) ספר הכריתות ומהרי"ק (נעתקו בקיצור כללי התלמוד (נדפס בסוף מס' ברכות הוצאת ראי"ס (וכו') ד"ה כתב בפי' המשניות).

(35) עץ חיים בהקדמה לטי' המשניות (נעתק שם).

(36) ראה סוכה כ, סע"א. סדה"ד בערכו. וש"נ.

„ופי' מפני שהם הפקר ואינם שייכים להבעלים“, זיי זיינען הפקר לגמרי מצד דער חפצא (ניט נאר מצד דעם וואס אין בעה"ב מקפיד — גברא) כנ"ל, היינט צוליב וואס האט מען גע-ארפט אג' קומען צו „פסל לך“, „פסולתן שלך יהא“?

אויף דעם איז דער ענטפער „שם סנפירין וכאן אמר אבנים סתם“, און ביי סנפירין איז ניט שייך דער דין אין בהן משום גזל, ווי ביי מסתתרי אבנים וועלכע האבן ניט קיין חשיבות. ווארום פסולתן של סנפירין האבן א חשיבות, כמובין, און דעריבער איז מובן וואס מ'דארף אג' קומען צו „א"ל הקב"ה למשה פסל לך“.

[און דער פירוש אין ל' הרשימה „האומן קרוב יותר לזה“, איז (ניט לגבי דעם אייבערשטן (בעה"ב) — ווארום דא גייט ניט אן דער דין פון „אצל בעה"ב“, כנ"ל — נאר) פון שאר בני אדם, וואס דערפאר איז דער אומן (דוקא) במילא דאס קונה].

ז. נאך א ביאור וואס מען קען זאגן בנוגע צום היתר פון פסל לך בא די לוחות:

דאס וואס מ'האט געדארפט אַנקומען צום היתר פון „פסל לך“ איז ניט מצד דעם וואס „פסולתן“ באַלאַנגט צום בעה"ב (צום אייבערשטן), נאר וויבאלד אַז די לוחות האבן (זיך געדארפט גע-פינען אין ארון אין משכן, און ווי אלע עניני המשכן ומקדש האבן אויך די לוחות) געדארפט געהערן צום צבור⁴⁴

(44) להעיר שגם במדבר קנו כו' מתגרי אומות העולם (יומא עה, ב), אבל אין לומר כן במסתתרי אבנים, דלכאוי אים ראויים למכירה.

(45) ראה גם עיון יעקב לעז' סוף ב"ק, תולדות אדם (לרמז"א טרויש אשכנזי (ירושלים תשל"ב)) לספרי בהעלותך (י"ד, ב).

ו. עפ"ז וועט מען אויך פאַרשטיין די רשימה הנ"ל פון רבין מהר"ש:

וויבאלד אידן זיינען דעמאלט געווען הולכי מדבר וואו ס'איז ניט רגיל (כאטש ס'ווערן דערמאנט בא זיי אבנים — לדוגמא בא מקושש עצים⁴³) צו נוצן זיך מיט אבנים³⁹ (ובפרט בנין — מ'האט דאך ניט געבויט קיינע בנינים קבועין, וויבאלד זיי זיינען געווען ויסעו ויחנו ויסעו כו') איז אויף דעם חל דער כלל „מסתתרי אבנים אין בהם משום גזל“:

והסיים בגמרא: בתוספתא, השוכר את הפועל לנקף עמו בהגין ולומר עמו במזמרות מקום שנהגו להיות שלו, הרי אלו שלו, של בעה"ב הרי אלו של בעה"ב. ואין משני ממנה המדינה. ובגמרא „א"ר יהודה כשות וחזיו אין בהם משום גזל באתרא דקפדי יש בהם משום גזל אמר רבינא ומתא מחסיא אתרא דקפדי: בתוספתא הוא, כפשות הלשון, המנהג דאנשי המדינה, ובגמרא מדובר גם בענינים אלו שמצ"ע אין בהם משום גזל, דוגמת מסתתרי אבנים כנ"ל היינו שהם הפקר ממילא, ובאתרא דקפדי היינו שבמקום זה יש צורך בדבר זה וחשובים הם.

ולכן ממשיך בגמרא „אמר רבינא ומתא מחסיא אתרא דקפדי הוא, שבוה קמיל, דבענינים אלו „אין בהם משום גזל“ כי אין בהם שום חשיבות, כדי שיהי' בהם משום גזל צ"ל „אתרא דקפדי“ בדוגמת „מתא מחסיא“, כפרשי' „מקום בהמות הוא וצריכין למרעה טוב“, היינו לא מצד דעת (קמצנות) אנשי המדינה. אלא שכן מוכרח מצד תכונות המקום — ועד החילוק דמסתתרי אבנים בין בכל ואי' (וראה מהר"ם ש"ף שם).

וע"ס כהנ"ל יש לבאר התמי שהרמב"ם ושרי' השמיטו הדינים דמסתתרי אבנים כו', כי דינים אלו משתנים ממדינה למדינה ומומן לומן, לפי צורך ותכונות המדינה. [משאיכ נסורת שהתירש מוציא במעצד שלו, ובכשיל של בעה"ב כו', שהובא ברמב"ם ושרי' שם שחשיבותם יתרה ממסתתרי אבנים, ובכלל מילת דקבוע הוא בכל המקומות].

ויל' דלי' הרמב"ם שם „וכל הדברים האלו וכיצא בהן הולכין אחר מנהג המדינה“ הוא לא לפי שסמך על הנאמר בתוספתא (ראה מצפה שמואל שם), ואין משני ממנה המדינה דמדובר לכאורה בהגברא, כ"א דסמך על הסיום בבבלי. וראה יש"ש שם. ואכמ"ל.

דלא תגזול אינו חל אלא בש"פ כי התורה לא תחייב אלא בדבר שבממון ופחות משוי"פ אינו נקרא ממון⁵² — דפשיטא אן עס איז אסור לגזול נכסי ציבור בכל אופן⁵³, ופשיטא אן מען קען אויף דעם ניט זאגן „אין בהם משום גזל“⁵⁴, ווארום ס'איז „אסור“ לגזול או

(עס דארף זיין מוסר לצבור יפה יפה⁵⁵, די מסירה נאך דער עשי, אדער זי האט מלכתחילה, אויך פאר דער עשי, גע- מוזט געהערן צום צבור⁵⁶) די עשי דארף זיין בשל ציבור —

און ווי ס'איז פארשטאנדיק אויך פון המשך הגמרא⁵⁷, „לא ניתנה תורה אלא למשה כו' שנאמר כתב לך פסל לך מה פסולתן שלך אף כתבן שלך“, וואס ביי כתבן רעדט זיך וועגן „פלפולא“ של תורה (ווי די גמרא פירט אויס) דאס איז געגעבן געווארן צו משה'ן און ניט צום ציבור, עד"ז איז מובן בנוגע פסל לך „פסולתן שלך“.

און אע"פ אז פסולתן של לוחות, אויך פון סנפירין, וויבאלד זיי באלאנגען צום כלל ישראל⁵⁸, ובמילא איז ניטא קיין שוה פרוטה לכל אחד⁵⁹, און דער „לאו

(46) ר"ה ז, סעי' ואילך.

(47) כדעת אבא חנין בספרי בהעלותך שם: לפי שהוא אומר בעת ההיא אמר ה' פסל לך (הפסוק דפרשתנו ולא דפ' תשא) לא היו אלא משל צבור. אבל לכאורה להדיעה במדרשים (שבהערה 8): מחצב של סנפירינון ברא לו בתוך אהליו ופסל ממנו כו' ה"ז זה משלו (וראה ספרי שבהערה 16), ומסרו לצבור אח"כ, ולפי' צ"ל דזה שאמר הקב"ה פסולתן יהא שלך היינו שאין צריך למסרו לצבור. וראה בהמצוין לעיל הערה 45.

וראה ירושלמי שקלים פ"ד ה"א (ובמפרשים שם), יומא לה, ב (ובתורה יחוש שם) מלי"מ ושער המלך ה"ל שקלים פ"ד ה"ז, ובכ"מ, ואכ"מ.

(48) ע"ד מובח שצ"ל מתחילה לשם — שיבנה לשמו (ראה מכילתא ס"פ יתרו. צפע"ג עה"ת שם. ושי"ן).

(49) בנדרים שם.

(50) לדעת אבא חנין בספרי בהעלותך שם (הערה

47).

(51) וידועה השקו"ט בשוה פרוטה — האוליגן.

בחר הנגזל או הגולן. וראה לעיל הערה 39. ולהעיר ג"כ מהשקו"ט בנ"כ חו"מ ס"ו (ברכ"י

(*) ב'נוגע לכרי' ענינים — ראה שו"ת הרדב"ז (ח"ז סל"ז), משנה למלך ה"ל אישות (פ"ה ה"א), אבני מילואים סליא סקכ"ז — גבי קידושין כשאין

אות ו'. פתחי תשובה סק"א. פ"ת לחו"מ סצי"ג סק"ד. שער המשפט שם. (ועוד) אם נזקקין לשותפין שתבעו לאיש אחד דחייב להם ממון השותפות שוה פרוטה. ובאמרי בינה לחו"מ ה"ל דיינים ס"י יב (אם נזקקין לשנים שגזלו שוה פרוטה מאיש אחד).

ומובן דשקו"ט הנ"ל דוגמתה ביורשין שירשו תביעה דפחות משני פרוטות וכיו"ב (ועוד).

(52) לשון התנוד מצוה רכט. וכ"ה בשו"ע אדה"ז ריש ה"ל גזילה וגניבה. וראה צפע"ג ה"ל מתי"ע פ"ז ה"א (ס"ד, ג ואילך).

(53) מכיון שהיא של כל ישראל בתור צבור (לא בתור שותפים), י"ל דיש ע"ז לה בעלות גמורה ולא רק בעלות היחיד על פחות משוה פרוטה. ראה מפענ"צ פ"ד ס"ב ואילך. ושי"ן שו"ת זרע אברהם (הנסמן שם) ס"ד אות כב. וראה ספר המאמרים תשי"א ע' 31 בהערה. ואכ"מ.

(54) להעיר מפרשי" סוכה (כו, ב) ד"ה כל האזרה. שו"ת הריב"ש ס"י שמו. מניח מצוה שבה סק"ט. שו"ת א"ח סתפ"ב סק"א. לקמן ע' 348 הערה 8.

(55) שו"ע אדה"ז שם. מרמב"ם ה"ל גניבה פ"א ה"ב.

ולהעיר משו"ע אדה"ז שם (מירושלמי דמאי פ"ג

שוה פרוטה להנותן כ"א להמקבל; שו"ת שווא ומשיב (מהד"ת ח"ד סקע"ז) — בשומרין וכפירת ממון דבעי פרוטה אי בעי שיהי' שוה פרוטה ללוה ולמלוה; חתן סופר (קמ"ד, ג) — בפחות משוה פרוטה גבי לא תחנם אי אוליגן בתר נותן או מקבל. ובצפע"ג ה"ל אישות פ"ה הכ"ד (והל' איסורי ביאה פ"ד ה"ז) מביא מכמה מקומות. אס אוליגן בתר נותן או בתר מקבלי'.

ובר"ש אלגאזי ה"ל בכורות (פ"ה אות נא) מדמה השקו"ט שבדב"ז הנ"ל לדברי התוס' (ד"ה לא צריכי' — כתובות ל, ב) גבי גזל תרומה כו' שמשלם כל מה שנהנה, שסברת התוס' היא „דכיון דזה נהנה בהנאת מעיו שיעור ש"פ משלם כל מה שנהנה כיון שעכ"פ הוא נהנה בש"פ אף דלבעלים לא ה"י שוה פרוטה“.

לגנוב כל שהו מדין תורה⁵⁶.

כביכול (פנים ואחור)⁵⁹.

ח. דער ביאור פנימי אין דעם (וואס מ'געפינט חילוקים אין דער בעלות אויף די לוחות שניות — אז די לוחות בכלל זיינען שייך לצבור, לכל ישראל, און פסולתן איז אפגעגעבן געווארן למשה „פסולתן שלך יהא“): אין דער נתינת התורה וואס עס איז געגעבן געווארן בלוחות שניות איז דא דער אויפטו, ווי די גמרא איז ממשיך (כהובא לעיל) מה פסולתן שלך אף כתבן שלך, אז פלפולא דאורייתא ניתנה למשה.

י"ל אז דאס איז די הסברה פנימית פון די ווערטער „הרי עשאו למטה דבאותן של מעלה לא ה' פסולת“: תורה ווי זי איז מצד למעלה, וואס בכללות איז דאס ווי תורה איז מצד לוחות הראשונות, איז בבחי' אחדות — ס'איז ניטא קיין התחלקות, ועאכ"כ ניט קיין ענין פון פסולת (נאך — כולו פנים). ווי תורה קומט אראפ למטה, וואס בכללות איז דאס ענינים של לוחות שניות (וואס זיינען געגעבן געווארן נאך דער תשובה אויפן חטא העגל, ד.ה. אז די תשובה פון אידן האט כביכול גע'פועל'ט למעלה אז מען זאל זיי געבן די לוחות⁵⁷), קומט דא דער ענין ההתחלקות מדריגות אין תורה⁵⁸, ביז צו אן ענין פון פסולתן

דער ביאור אין דער שייכות צווישן „פסולתן שלך“ און „כתבן שלך“ — פלפולא דאורייתא⁶⁰ — פלפולא דאורייתא וואס ניתנה למשה איז דאך אן ענין נעלה, היפך לגמרי פון פסולתן פון די לוחות: דורך די לוחות שניות האט זיך אויפגעטאן דער ענין היגיעה בתורה, ווי מבואר בארוכה אין חסידות⁶¹, וואס אויך אין דעם זיינען דא צוויי ענינים הפכים: דער ענין היגיעה קומט מצד די העלמות והסתרים וקושיות כו', וואס איז פסולת לגבי עצם שכל התורה: אבער מאידך גיסא, איז דוקא ע"י היגיעה בתורה קומט מען צו צו עיקר ועצם התורה, העכער ווי תורה איז מצ"ע, ווי זי איז ניתנה למעלה מצד די לוחות הראשונות, כמבואר שם בארוכה⁶¹.

און דאס איז דער ענין פון פלפולא דאורייתא וואס ניתנה למשה⁶², די גמרא רופט דאס „פילפולא בעלמא“, לאידך זאגט מען אז דאס איז „הבנה וחריפות“⁶³ אין תורה, א מדריגה הכי נעלית וגבוהה אין השגת התורה, וואס „נתן לו למשה והוא נהג בו טובת עין לישראל“⁶⁴.

(משיחת כ' מנחם אב תשכ"ד)

(59) ראה המשך תרס"ז ע' פו ואילך. ד"ה ביום השמיני עצרת תש"י פל"ד.

(60) ראה חדא"ג נדרים שם. צפע"נ הפטרת פרשתנו שם.

(61) וראה גם המשך שם ע' שפג, שצא ואילך. ועוד.

(62) ראה גם צפע"נ עה"ת בראשית ע' ו' ואילך.

(63) פ"י הרא"ש נדרים שם. ובפרשי' שם: להבין דבר מתוך דבר. ובתוס' שם שיטת חריפות והבנה — שכ"ז ענינים שבאים ע"י יגיעה. ולהעיר מקרא סק"א בהל' ת"ת לאדח"י פ"ג (יח, א ואילך).

(64) לשון הר"ן שם.

ה"ב. הובא במ"מ הל' גזילה ואבדה פ"א ה"ב בדבר שאינו מקפיד כלל, שממדת חסידות למנוע גם מזה. (56) וראה סנהדרין נו, א: גנה דבתר הכי מחיל לי צערא בשעתא מי לית לי, ובפרשי' שם: הלכך גזל הוא. וראה פרשי' שם נט, סע"א. לח"מ הל' גזילה שם. ועוד.

(57) ראה לקמן ע' 384.

(58) להעיר ע"ד כהניל מצפע"נ עה"ת דברים בהפטרה לפ' ואתחנן (ע' ל' ואילך). הפטרת פרשתנו (ע' סח ואילך. ובהובא שם מצפע"נ מהדרת). בגליון המו"נ (ריש ע' תט).

עקב ז

לערנען אין פירוש רש"י — ווייל:

(א) רש"י שטעלט זיך אויף די ווערטער „ונתתי מטר ארצכם“ (און איז אפילו נישט מוסיף „וגו'“), ד.ה. אז דער הכרח צו זיין פירוש איז פון די ווערטער — און לויטן פירוש פון רא"ם איז דער הכרח נאך פון די ווייטערדיקע ווערטער (אין פסוק); ואדרבה: אין די ווערטער — „ונתתי מטר ארצכם“ — גלייכן זיך אויס די פסוקים פון פ' בחקותי און פון אונזער פרשה.

(ב) לויט פרש"י זיינען די ברכות אין פ' בחקותי גרעסער ווי די פון אונזער פרשה¹, ווי רש"י טייטשט דארט: „ועץ השדה, הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות“ — ד.ה. א ברכה אויך אין אן אופן פון למעלה מדרך הטבע, וואס דאס איז אינגאנצן א העכערער סוג ברכה ווי די פון אונזער פרשה.

(ג) פארגלייכנדיק דעם המשך פון די צוויי פסוקים זעט מען כו"כ שינוים בפרש"י: דא שטעלט זיך רש"י אויפן ווארט „בעתו“, און איז מפרש: בלילות² שלא יטריחו אתכם. ד"א בעתו בלילי שבתות³ שהכל מצויין בבתיכם,

אויפן „בעתם“ אין פ' בחקותי („ונתתי גשמיכם בעתם“) טייטשט רש"י: בשעה

א. אין פסוק⁴, „ונתתי מטר ארצכם בעתו וגו'“ — שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער „ונתתי מטר ארצכם“, און איז מפרש: עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי.

איז נישט מובן: וואס איז דא שווער אין פשט הכתוב וואס ווערט פאר-ענטפערט מיטן פירוש „עשיתם מה שעליכם כו'“; בפרט אז לכאורה איז רש"י דערמיט גארניט מחדש אויפן איינפאכן אפטייטש פון פסוק?

דער רא"ם פארענטפערט, אז רש"י איז אויסן צו באווארענען דאס וואס אין דער פרשה ווערן אויסגערעכנט א סך פרטים אין דער ברכה פון „ונתתי מטר ארצכם“ — „וירה ומלקוש ואספת דגנך גר ונתתי עשב גר ואכלת ושבעת“ [נישט ווי אין פ' בחקותי], וואו עס שטייט בלויז „ונתתי גשמיכם בעתם“; אויף דעם זאגט רש"י, אז דאס איז דערפאר וואס „עשיתם מה שעליכם“: איר האט געטאן דאס וואס ס'ליגט אויף אייך — ד.ה. אלץ וואס איר דארפט טאן — דעריבער „אף אני אעשה מה שעלי“, וועל איך טאן אלץ וואס ליגט אויף מיר, „עד שלא יסאר שום טובה שלא אעשה אותה לכם“.

ס'איז אבער שווער אזוי צו איינ-

(5) להעיר גם מגו"א כאן.

(6) ראה גם פרש"י בחקותי (שם, ה). אוכל קימקא והוא מתברר במעיו. וראה לקמן הערה 14.

(7) ראה ויקר (פליה, י) כפר, ונתתי גשמיכם בעתם (דפ' בחקותי). תריכ עה"פ. וראה לקמן הערה 11.

(8) ספרי עה"פ (מלילי שבת ללילי שבת).

(9) ע"פ תריכ עה"פ. ויקר שם.

(1) פרשתנו יא, יד.

(2) מספרי פרשתנו פ' מא בסופו.

(3) גם אינו מובן: למה מעתיק רש"י מן הכתוב גם התיבות „מטר ארצכם“, דלכאורה לא הו"ל להעתיק כ"א תיבת „ונתתי“ (ולכל היותר לכתוב „ונתתי וגו'“).

(4) בתחילתה — כו, ד.